ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 68 (1988)

Ειδικό τεύχος: 68, Α': Αφιέρωμα στον Ηλία Δασκαλάκη

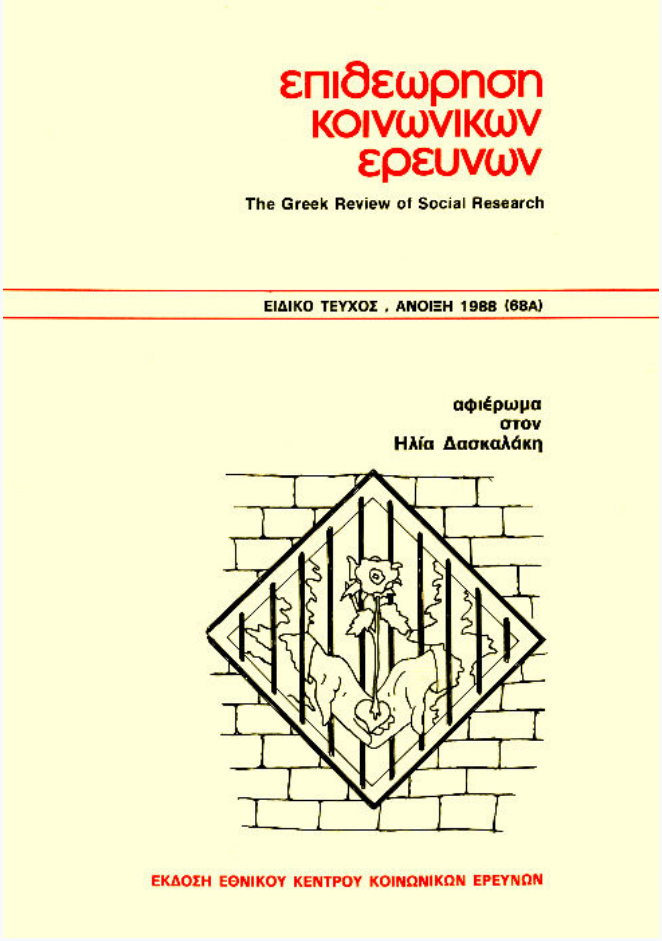

Γυναικεία εγκληματικότητα (;)

Μιχάλης Μαυρής

doi: 10.12681/grsr.848

Copyright © 1988, Μιχάλης Μαυρής

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Μαυρής Μ. (1988). Γυναικεία εγκληματικότητα (;). *The Greek Review of Social Research*, *68*, 150-162. https://doi.org/10.12681/grsr.848

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 23/04/2024 08:30:36

*Μιχάλης Μαυρής**

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ (;)

Δεκαετίες τώρα η εγκληματική συμπεριφορά είχε στενά συνδεθεί με το ανδρικό φύλο και την «ανδρική» βία. Αναφορές, δημοσιεύσεις και έρευνες γύρω από το «έγκλημα» αντανακλούσαν όλες ένα σύστημα αξιών στο οποίο κυριαρχούσε ο ρόλος του άνδρα. Η γυναικεία συμμετοχή στις παράνομες πράξεις και στις πράξεις βίας κατείχε ένα μικρό ποσοστό δευτερεύουσας σημασίας και απασχολούσε τους ειδικούς μόνο σε αντιπαράθεση με την ανδρική εγκληματικότητα που ήταν και το βασικό πεδίο ερεύνης.

Η παραδοσιακή όμως αυτή εικόνα της μη εγκληματικής γυναίκας άρχισε να διαφοροποιείται την τελευταία δεκαετία, τόσο λόγω της αλλαγής που σημειώθηκε στην κοινωνική θέση της γυναίκας (υψηλή εξωοικιακή δραστηριότητα, επαγγελματική άνοδος, συμμετοχή στα «κοινά» σε μεγάλο βαθμό κτλ.), όσο και λόγω μιας γενικότερης πολιτικής και φιλοσοφίας που άρχισε να διέπει τη νομική μεταχείριση της γυναίκας στις αστικές κοινωνίες (νομοθετική εξίσωση των δύο φύλων σε θέματα κυρίως οικογενειακού και εργατικού δικαίου).

Το ενδιαφέρον των εγκληματολόγων και γενικότερα των κοινωνιολόγων όσον αφορά τη θέση της γυναίκας σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής ζωής, άρχισε να εκδηλώνεται από τότε που οι γυναικείες ομάδες και τα κινήματα για την απελευθέρωση της γυναίκας έθεσαν δυναμικά το ερώτημα της κατώτερης κοινωνικής και πολιτικής θέσης της και απαίτησαν τον τερματισμό των διακρίσεων σε βάρος της, καθώς και την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλες τις γυναίκες.

Θα προσπαθήσω εδώ να παρουσιάσω τις σημαντικότερες τάσεις και απόψεις πάνω στη γυναικεία εγκληματικότητα και γενικότερα στη σχέση γυναίκας - εγκλήματος, αποπειρώμενος μία κριτική ανάλυση πάνω στην πορεία και εξέλιξη της θεωρίας στην παραδοσιακή ή σύγχρονη μορφή της.

* Δικηγόρος, ΕΜΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ Α.Σ.Π.Ε.

Κατ' αρχήν, το ενδιαφέρον της κλασικής παραδοσιακής σχολής για τη γυναίκα είναι σχεδόν ανύπαρκτο. Οι εκπρόσωποι αυτής της τάσης, όπως οι Lombroso, Ferrero, Thomas και Pollak, στηρίζονται κυρίως στη δαρβινική-αταβιστική εξήγηση του φαινομένου της γυναικείας εγκληματικότητας, και παρ' όλο που οι απόψεις τους είναι πλέον ξεπερασμένες και απαράδεκτες για τη σύγχρονη σκέψη, εν τούτοις θεωρώ πως χρειάζεται να τις θίξουμε όχι μόνο για την πληρέστερη κατανόηση της πορείας που πήρε η θεωρητική σκέψη, όσο γιατί υπάρχει το πολύ ενδιαφέρον θέμα της αναβίωσης της θεωρίας του Lombroso από νεο-λομπροζιανούς, με μελέτες για παραβατικά ανήλικα κορίτσια (1970) ή με τη χρήση της ψυχοπαθολογίας (Mc Leod, 1982).

Ο Cesare Lombroso μαζί με το γαμπρό του τον Ferrero δημοσίευσαν μία μονογραφία που αποτέλεσε τη θέση τους πάνω στη γυναίκα εγκληματία και ήταν σχετικά μία από τις τελευταίες τους έρευνες. Εφαρμόζοντας τις αρχές και τις μεθόδους των προηγούμενων ερευνών τους, ο Lombroso και ο Ferrero διεξήγαγαν λεπτομερείς μετρήσεις των κρανίων, του μυαλού και των οστών των γυναικών εγκληματιών και πορνών, και μελέτησαν την εμφάνισή τους από φωτογραφίες, και τη συμπεριφορά τους από ποικίλες ιστορίες της ζωής τους.

Χρησιμοποιώντας αυτό το υλικό κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν πολύ λιγότερες «εγκληματικές γυναίκες» από άνδρες, κρίνοντας από τα χαρακτηριστικά στίγματα του αταβιστικού εκφυλισμού τους. Οι γυναίκες εγκληματίες ήταν σχεδόν ομαλές συγκρινόμενες με τους άνδρες εγκληματίες με τα πλούσια ανώμαλα χαρακτηριστικά[1].

Για τον Lombroso και τον Ferrero οι γυναίκες διαπράττουν λιγότερα εγκλήματα γιατί δεν έχουν εμπλακεί στον ίδιο βαθμό με τους άνδρες στο έγκλημα και γι' αυτό είναι πιο πρωτόγονες και έχουν λιγότερα στίγματα εκφυλισμού.

Ο Lombroso και ο Ferrero τελικά δεν κατόρθωσαν να βοηθήσουν στην κατανόηση της γυναικείας εγκληματικότητας. Αυτό που κατάφεραν να δείξουν ήταν η προσπάθεια αιτιολόγησης και δικαιολόγησης της κατεστημένης τάξης, της υπάρχουσας κοινωνικής θέσης της γυναίκας και της ηθικής των ημερών τους. Η πορνεία, λένε χαρακτηριστικά (*ό.π.*, σ. 152), είναι το «φυσικό» στάδιο της απόρριψης της γυναίκας, και οι γυναίκες που εγκληματούν είναι ανώμαλες, στερούνται μητρικών αισθημάτων και φέρουν ανδρικά στίγματα. Έτσι λοιπόν αντανακλώνται οι κοινωνικές σχέσεις και η ηθική του 19ου αι. όσον αφορά τις ομαλές και «παθολογικές» γυναίκες σε σχέση με την προσαρμοστικότητα και υποταγή τους. Ο Lombroso και ο Ferrero μας μίλησαν

1. Lombroso C. and Ferrero W., *The Female Offender*, New York, Appleton 1916, σ. 107.

πολύ λίγο για τις γυναίκες, και πολύ περισσότερο για τις ιδέες που επικρατούσαν για τις γυναίκες το 19ο αι.

Μέσα στην «κλασική» παραδοσιακή προοπτική κινείται και ο W.I. Thomas[2] που στο *Unadjasted Girl* μελέτησε μία σειρά περιπτώσεων γυναικών, απ' όπου και προέρχεται η θεωρία του περί γυναικείας εγκληματικότητας. Αρκετά χρόνια πριν (1907), είχε δημοσιεύσει και το *Sex and Society*, πλήρως επηρεασμένος από τον Lombroso και τον Ferrero.

Όπως και οι προηγούμενοι, κατασκεύασε μία διχοτόμο του «φυσικού» άνδρας - γυναίκα που ανταποκρινόταν στο ενεργητικό και στο «παθητικό» υποκείμενο.

Όπως παρατηρεί και η Klein[3], οι εργασίες του Thomas και του Lombroso βρίσκονται πολύ κοντά, στο βαθμό που περιγράφουν μια βιολογική ιεράρχηση μεταξύ των φυλών και των φύλων. Όπως και ο Lombroso με τον Ferrero, έτσι και ο Thomas βεβαιώνει ότι οι άνδρες είναι πιο εξελιγμένοι βιολογικά από τις γυναίκες. Στις μεταγενέστερες εργασίες του όμως ασχολήθηκε και με τις κοινωνικές επιδράσεις και συνθήκες. Εξακολούθησε όμως να ενδιαφέρεται για τα μητρικά ένστικτα των γυναικών. Επίσης τον απασχόλησε πολύ η αντίληψη που αποκτούσαν οι γυναίκες για τη θέση τους. Γι' αυτόν η υποκειμενική πραγματικότητα ήταν πιο σημαντική από τα «γεγονότα».

Είναι φανερό πως ο Thomas εξομοίωνε σε μεγάλο βαθμό τη γυναικεία εγκληματικότητα με τη σεξουαλική εγκληματικότητα. Πολλές από τις περιπτώσεις που μελετά αναφέρονται σε ελευθέριες γυναίκες ή σε μοιχούς και όχι σε εγκληματικές καθαρά φυσιογνωμίες. Όπως παρατηρεί και η Carol Smart[4], ο Thomas συγγενεύει πολύ με την Konopka[5] και με μία ολόκληρη σχολή κοινωνικής παθολογίας που εξατομικεύει τη γυναικεία εγκληματικότητα και την εξομοιώνει με τη σεξουαλική. Όμως, ο Thomas δεν δείχνει την ίδια αποστροφή για τα υποκείμενα που εξετάζει, όπως κάνουν ο Lombroso, ο Ferrero και ο Pollak. Μοιράζεται όμως τους φόβους τους για την ιερότητα της οικογένειας.

Ο Thomas θεώρησε δεδομένη την ύπαρξη «χωριστών πεδίων»: το σπίτι βασίλειο της γυναίκας, και η εργασία και η δημόσια ζωή βασίλειο του άνδρα. Η γυναίκα για τον Thomas στερείται την απαραίτητη λογική ώστε να υποστεί τις πιέσεις μιας οικονομικής ή κοινωνικής κατάστασης που θα την οδηγήσει στο έγκλημα.

---

2. Thomas W.I., *The Unadjusted Girl*, New York, Harper & Row 1923.

3. Klein D., «The Etiology of Female Crime: A Review of the Literature», *Issues in Criminology* 8, 1973, σ. 3-31.

4. Smart C., *Women-Crime and Criminology, a Feminist Critic*, London, Routledge &Kegan Paul 1976.

5. Konopka G., *The Adolescent Girl in Conflict*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall 1966.

Στα ίδια περίπου επίπεδα κινείται και ο Otto Pollak, όταν δημοσιεύει το 1950 στις Ηνωμένες Πολιτείες το βιβλίο του *The Criminality of Women*[6]. Ήταν η μοναδική έρευνα που δημοσιεύτηκε εκείνη την εποχή με θέμα τη γυναικεία εγκληματικότητα. Παρ' όλο που ο Pollak έγραψε σε μια περίοδο σημαντικών ανακατατάξεων στην εγκληματολογική σκέψη —Cohen 1955, Kobrin 1951, Sykes και Matza 1957, Cloward και Ohlin 1961— εν τούτοις δεν κατόρθωσε να αποτελέσει μέρος αυτού του ρεύματος.

Η ανάλυση του Pollak για τη γυναικεία εγκληματικότητα στηρίζεται σε δύο υποθέσεις. Αφού για αρκετό διάστημα συνέλεξε στοιχεία από διάφορες χώρες, υποστήριξε πρώτον πως η γυναικεία εγκληματικότητα έχει κατά πολύ υποτιμηθεί, και δεύτερον ότι είναι καλυμμένη και ακαταδίωκτη από τις διωκτικές αρχές, και γι' αυτόν το λόγο κατέχει ένα εξίσου μεγάλο ποσοστό όσο και η ανδρική εγκληματικότητα.

Για να αποδείξει ότι οι γυναίκες διαπράττουν εγκλήματα που δεν καταγγέλλονται και έτσι έχουμε επιφανειακή κάλυψη της εγκληματικότητας που αναπτύσσουν, χρησιμοποίησε σαν παράδειγμα τις αμβλώσεις και τις μικροκλοπές καταστημάτων (shoplifting). Φυσικά, παρέλειψε να θίξει τις κοινωνικές και κατ' επέκτασιν θεσμικές αλλαγές στη νομοθεσία περί αμβλώσεων. Όσο νομιμοποιούνται οι αμβλώσεις τόσο μειώνονται και τα αδικήματα που διαπράττονται, και για τις μικροκλοπές καταστημάτων θεώρησε δεδομένο ότι διαπράττονται αποκλειστικά και μόνο από γυναίκες.

Όσον αφορά την πορνεία, ο Pollak δέχτηκε την επικρατούσα τότε στην Αμερική νομοθεσία, όπου τα εγκλήματα κατά των ηθών όπως η πορνεία, η μοιχεία και οι εξώγαμες σχέσεις δεν θίγουν το ανδρικό φύλο —πελατεία— οπότε και δεν συντείνουν στην αύξηση του αριθμού της ανδρικής εγκληματικότητας. Πάλι όμως λησμόνησε τα αδικήματα που διαπράττονται σε βάρος των ελευθερίων γυναικών από τους πελάτες τους, και μια σειρά από ανδρικά εγκλήματα που συνδέονται με την πορνεία, όπως η σωματεμπορία, μαστροπεία, προαγωγεία κτλ. Τελικά η προσέγγιση του Pollak δείχνει να είναι ιδεολογική περισσότερο παρά εμπειρική. Η θεωρητική του προσέγγιση αποδεικνύει φανερά την τάση του να στρέφεται κατά του γυναικείου φύλου. Οι γυναίκες, υποστηρίζει, είναι πολύ πιο ύπουλες από τους άνδρες, διότι «η γυναικεία απάτη... είναι... μία κοινωνικά διαμορφωμένη μορφή συμπεριφοράς. Αυτό συμβαίνει γιατί οι γυναίκες μπορούν να προσποιούνται ότι έχουν οργασμό και να εξακολουθούν... να κάνουν έρωτα, ενώ οι άνδρες πρέπει να επιτύχουν στύση για να συμμετάσχουν στη σεξουαλική πράξη και φυσικά δεν

6. Pollak O., *The Criminality of Women*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press 1950.

μπορούν να αποκρύψουν μία αποτυχία τους»[7]. Οι γυναίκες, συνεχίζει ο Pollak, έχουν μάθει να υποκρίνονται, σε μια κοινωνία που τις ωθεί σ' αυτό, θεωρώντας σαν ταμπού την έμμηνο ρύση, την εμμηνόπαυση, την εγκυμοσύνη κτλ. Πάλι όμως ο Pollak συγχέει τους κοινωνικούς και βιολογικούς όρους, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τις πολιτισμικές, ηθικές και κοινωνικές αλλαγές που γίνονται γύρω του.

Ο Pollak αναγνώρισε τη σπουδαιότητα του περιορισμού της γυναίκας στο σπίτι, αλλά τη συνδύασε μόνο με τη δυνατότητα που της παρείχετο για τη διάπραξη εγκλημάτων, όπως δηλητηριάσεις και κακοποίηση τέκνων. Πουθενά δεν αναφέρει για τους ξυλοδαρμούς των γυναικών από τους συζύγους τους ή τους βιασμούς που γίνονται στα στενά πλαίσια του σπιτιού.

Κι ενώ η δουλειά του Pollak ίσως θεωρείται «γελοία και θλιβερή»[8], εν τούτοις θέτει δύο βασικά ζητήματα: Πρώτον οι μεταγενέστεροι του Pollak συγγραφείς αναφέρονται σ' αυτόν χωρίς ν' ασκούν κριτική, για σχεδόν είκοσι χρόνια, και δεύτερον, ενώ η γενική πορεία της αμερικανικής εγκληματολογίας εκείνης της περιόδου προσανατολίζεται στην κοινωνική αιτιολογία και στην κοινωνική λειτουργία του εγκλήματος (στρουκτουραλισμός: Merton, 1949 ή υποκουλτούρα: Cohen, 1955), ο Pollak μένει έξω απ' όλα αυτά. Οι γυναίκες παρουσιάζονται σαν ξεχωριστά όντα, των οποίων η συμπεριφορά μπορεί να εξηγηθεί με απλές επιστημονικές μεθόδους που έχουν την προέλευσή τους στη βιολογία.

Την ίδια περίοδο οι ευρωπαίοι εγκληματολόγοι δεν απέχουν και πολύ από την αντίληψη που επικρατεί στους αμερικανούς συναδέλφους τους. Και γι' αυτούς οι γυναίκες είναι διαφορετικά όντα από τους άνδρες, και τα κίνητρά τους για τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων είναι εκ διαμέτρου αντίθετα από αυτά των ανδρών. Η ίδια σύγχυση επικρατεί μεταξύ του κοινωνικού ρόλου που καλείται να παίξει η γυναίκα και της ηθικής της αποστολής.

Ο Mannheim[9], παρ' όλο που επικρίνει το έργο του Pollak σαν υπερβολικό, εν τούτοις αναφέρει: «Παρ' όλο που πολλά σημεία της εργασίας του Pollak *ισχύουν*[10], φαίνεται πως ... οδηγείται στην υπερβολή»[11].

Ο Cowie[12] και οι συνεργάτες του, για παράδειγμα, υποδεικνύουν χαρακτηριστικά των παραβατικών ανήλικων κοριτσιών που μοιάζουν πολύ με

7. *Ό.π.*, σ. 11-12.

8. Leonard E.B., *Women Crime and Society: A Critic of Theoritical Criminology*, New York and London, Longman 1982.

9. Mannheim H., *Comparative Criminology*, London, Routledged & Kegan Paul 1965.

10. Η υπογράμμιση του γράφοντος.

11. Mannheim H., *ό.π.*, σ. 65.

12. Cowie J., Cowie E., Slater, *Delinquency in Girls*, London, Heinemann 1968.

εκείνα του Lombroso: «Είναι ... υπερμεγέθεις, χοντρές, άξεστες και άχαρες»[13]. Φαίνεται πως για τον Cowie και τους άλλους είναι η βιολογική τους κατασκευή και ιδιαίτερα τα «εμφανή ανδρικά» τους χαρακτηριστικά που τις οδηγούν στην εγκληματικότητα.

Και η δουλειά της Konopka[14] φαίνεται να προσεγγίζει τη σκέψη του Thomas. Η ανάλυσή της για τις συναισθηματικές ανάγκες των γυναικών, η έλλειψη στατιστικών δεδομένων και η ύπαρξη μόνο προσωπικών ιστοριών και αφηγήσεων, τη φέρνει πολύ κοντά στην ανάλυση του Thomas. Όπως παρατηρεί και η Smart[15], η Konopka, όπως και ο Thomas, εμπλέκεται σε ορισμένες a priori υποθέσεις για το γυναικείο φύλο που κατευθύνουν την ανάλυσή της.

*

Στο σημείο αυτό, θα ασχοληθούμε μ' ένα νέο κύκλο θεωριών που θα αποκαλούσαμε σύγχρονες, αφενός λόγω της χρονικής τους εμφάνισης και αφετέρου λόγω της «νέας» προσέγγισης που επιχείρησαν στον ειδικό χώρο της εγκληματολογίας. Θα παρατηρήσουμε κι εδώ απουσία μελέτης του γυναικείου προβλήματος, ακόμη κι από τους ριζοσπάστες εγκληματολόγους, πράγμα που αποτελεί και το κύριο επιχείρημα της φεμινιστικής εγκληματολογίας όταν υπερασπίζεται την αναγκαιότητά της.

Τρία μεγάλα ρεύματα σημάδεψαν την πορεία της κοινωνιολογίας του εγκλήματος. Το πρώτο παύει να θεωρεί τα αίτια της παρέκκλισης παθολογικά και ανώμαλα και φτάνει μέχρι το σημείο να την αποδέχεται σαν ομαλή και πολλές φορές αξιοθαύμαστη. Το δεύτερο είναι των στρουκτουραλιστών, που κυριαρχείται από την ανομία, την υποκουλτούρα και τον μαρξισμό. Τέλος έχουμε και προσεγγίσεις που αφορούν την αλληλεπίδραση, τη θεωρία της ετικέτας και τη φαινομενολογία.

Α. Το 1920 ήταν η δεκαετία της δυναμικής παρουσίας, στο χώρο της σύγχρονης κοινωνιολογίας, της σχολής του Σικάγου. Η ομάδα των μαθητών του Σικάγου ξεκίνησε από μια οικολογική αιτιολογία του εγκλήματος, αλλά κατέληξε σε μια εθνογραφική μελέτη, μιας συγκεκριμένης ομάδας παραβατών, της οποίας μελέτησε προσεκτικά τα χαρακτηριστικά. Ο πλέον αντιπροσωπευτικός εκπρόσωπος αυτής της σχολής είναι ο Thrasher[16] όχι μόνο επει-

13. Cowie, *ό.π.*, σ. 167.
14. *Ό.π.*, (σημ. 5).
15. *Ό.π.*, (σημ. 4), σ. 66.
16. Thrasher F.M., *The Gang*, Chicago, University of Chicago Press 1963.

δή χρησιμοποιεί κλασική μεθοδολογία, αλλά, όπως λέει και η Heidensohn[17], επειδή συγκεντρώνει πολλά από τα σημεία που χαρακτήρισαν αργότερα πολλούς συγγραφείς και τους οδήγησαν στον αποκλεισμό της μελέτης των γυναικών.

Ο Thrasher στο βιβλίο του *The Gang*[18] βλέπει την παραβατικότητα ως φυσιολογική, πράγμα που τον οδηγεί στον αποκλεισμό των γυναικών από το μοντέλο του «συμπαθούς» και «λάτρη της ελευθερίας για ζωή» μέλους της συμμορίας, όχι μόνο γιατί ανατρέπει τους στατιστικούς του πίνακες, αλλά και διότι δεν «κολλάει» με το πρότυπο του «ήρωα» αγοριού. Στη σύντομη αναφορά του στις γυναίκες - μέλη της συμμορίας, λέει ότι τα αγόρια τις απορρίπτουν ως μέλη διότι ανακατεύουν τις ερωτικές τους σχέσεις με τις επιχειρησιακές, μειώνουν τους δεσμούς πίστης μεταξύ των μελών και εξασθενούν γενικά την ικανότητα αποτελεσματικής δράσης της ομάδας. Μόνο τα κορίτσια που υιοθετούν «ανδρικούς ρόλους» μπορούν να αποτελέσουν ισότιμα μέλη της συμμορίας[19].

Πάλι λοιπόν κι εδώ ο ρόλος της γυναίκας εντοπίζεται στο φύλο της, κάτι που έκανε και η κλασική σχολή. Η υπόθεση του Thrasher για το ομαλό της παραβατικότητας αποκλείει την ένταξη των γυναικών σ' αυτή, και εξηγείται μόνο με την υπόθεση ότι η ανάληψη διαφορετικών ρόλων στηρίζεται στο φύλο. Έτσι, ενώ η σχολή του Σικάγου προχωράει πέρα από την παραδοσιακή αντίληψη για την εγκληματικότητα, στο θέμα της γυναικείας παραβατικότητας εμφανίζεται να συνταυτίζεται με τις απόψεις της παραδοσιακής εγκληματολογίας.

Το ίδιο παρατηρούμε και με τον W.F. Whyte, στο βιβλίο του *Street Corner Society*[20]. Όπως και ο Thrasher, βλέπει κι αυτός τον παραβάτη σαν ρομαντικό επαναστάτη και τον ηρωοποιεί. Η ανθρωπολογική του απόκλιση δεν τον εμποδίζει να διαφοροποιήσει τους άνδρες από τις γυναίκες με βάση το φύλο τους. Από εδώ ξεκινάει μια τάση των μεταπολεμικών εγκληματολόγων να ηρωοποιούν τους νεαρούς παρεκκλίνοντες, που φτάνει και μέχρι τη «Νέα Εγκληματολογία».

Β. Έτσι, κυρίως οι βρετανοί κοινωνιολόγοι της δεκαετίας του '60 και '70 ανυψώνουν το status του εγκληματία που, με την εμφάνιση της ριζοσπαστικής εγκληματολογίας, από ήρωας φτάνει στο ύψος του επαναστάτη. Δίνεται έμφαση στην κοινωνική οργάνωση αλλά οι γυναίκες απουσιάζουν. Η θεωρία

17. Heidensohn F., *Women and Crime, Women in Society*, London 1985.
18. *Ό.π.*, (σημ. 16).
19. Thrasher F.M., *ό.π.*, σ. 157-158.
20. Whyte W.F., *Street Corner Society*, New York 1955.

του Merton[21] για την ανομία, οι λειτουργιστές και οι μαρξιστές ερευνούν μεγάλες και γενικευμένες πραγματικότητες: την αμερικανική κοινωνία, τον καπιταλισμό και τη σύγχρονη οικογένεια.

Όπως δείχνει και η Leonard[22], ο Merton λησμόνησε να αναφερθεί στο μισό πληθυσμό της κοινωνίας, ενώ οι Taylor, Walton και Young[23] στη ριζοσπαστική κριτική τους δεν αναφέρουν ούτε μία λέξη για τη γυναίκα. Με τον ίδιο τρόπο και ο Quinney αγνοεί τις κοινωνικές διαφορές που διακρίνουν τις γυναίκες από τους άνδρες στον καπιταλισμό.

Οι λειτουργιστές βρίσκονται σε καλύτερη θέση, λόγω της ύπαρξης δύο μελετών, μία του Davis[24] και μία του Grosser, που όμως δεν δημοσιεύτηκε. Ο Davis δεν κάνει όμως τίποτε άλλο παρά να επεξηγεί την αναγκαιότητα της ύπαρξης κοινωνικών διαφορών μεταξύ των δύο φύλων. Έτσι, λέει χαρακτηριστικά ότι η πορνεία είναι αναγκαία για την ύπαρξη της κοινωνίας στο βαθμό που διατηρεί το σεβασμό στο γάμο και στην έντιμη γυναίκα. Δεν ξεφεύγει όμως από την παγίδα των «διπλών μέτρων και σταθμών», που τιμωρούν τις πόρνες αλλά όχι τους πελάτες τους. Το να τιμωρούνται οι πόρνες, λέει ο Davis, δεν επιφέρει κοινωνική βλάβη, διότι αφενός είναι ήδη κοινωνικά απορριπτέες και αφετέρου αποτελούν ένα ασήμαντο μέρος της οικονομίας, που η απώλειά του δεν θα διέκοπτε την παραγωγή. Απεναντίας, οι πελάτες τους αξίζουν πολύ περισσότερο.

Γ. Η προσέγγιση της σχολής της αλληλεπίδρασης κυριαρχήθηκε στη δεκαετία του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70 από το έργο του Becker *Outsiders*[25]. Θα περίμενε κανείς μια στροφή στην προσέγγιση του γυναικείου θέματος, καθώς επανεξετάζεται το θέμα της παρέκκλισης και μελετάται η διαδικασία εγκληματοποίησης και οι δημιουργοί των κανόνων αντί για τους παραβάτες των κανόνων. Όμως, παρ' όλο που ο Becker είπε στους *Outsiders* ότι πράγματι οι άνδρες φτιάχνουν τους κανόνες για τις γυναίκες στην κοινωνία μας, τίποτε το ουσιώδες δεν πρόσθεσε η σχολή της αλληλεπίδρασης, με εξαίρεση την εργασία της Cameron[26] για τις κλοπές καταστημάτων (shoplifting). Η δουλειά της Cameron περιέλαβε άνδρες και γυναίκες και έδειξε τη διαφορετική μεταχείριση των δικαστηρίων ως προς τις διώξεις και τις κατα-

21. Merton R.K., *Social Theory and Social Structure*, New York, The Free Press 1956.
22. *Ό.π.*, (σημ. 8), σ. 57 και 176.
23. Taylor I., Walton P., Young J., *The New Criminology*, London, Routledge and Kegan 1973.
24. Davis K., *Prostitution*, New York, H.B. Jovanovich 1971.
25. Becker H., *Outsiders*, New York, The Free Press 1963.
26. Cameron M.O., «An Interpretation of Shoplifting», στο *Criminal Behaviour System* των Clinard και Quinney, New York 1967.

δίκες, καθώς και τη διαφορετική συμπεριφορά απέναντι στους άνδρες και τις γυναίκες. Έτσι τελικά, κατά τη διάρκεια πενήντα χρόνων θεωρητικής και εθνογραφικής έρευνας πάνω σε υποπολιτισμικές ομάδες, τίποτα δεν άλλαξε, εκτός ίσως από το ότι τώρα οι σύγχρονοι μελετητές της νεανικής παραβατικότητας είναι ενήμεροι για τη φεμινιστική κριτική που ασκείται στη δουλειά τους, και ασκείται παράλληλα αλλά σε διαφορετικό κοινωνιολογικό χώρο.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε την ενδιαφέρουσα παρατήρηση της Oakley[27], η οποία αναφέρεται στην ανδρική κυριαρχία της ακαδημαϊκής ζωής. Η Oakley διακρίνει τρεις κύριες πλευρές της ανδρικής «ηγεμονίας» στον κοινωνιολογικό χώρο. Πρώτα υπάρχουν οι «πατέρες» της επιστήμης που δίνουν έμφαση στα ανδρικά ενδιαφέροντα· δεύτερον, η αριθμητική και ιεραρχική υπεροχή των ανδρών στα ακαδημαϊκά επαγγέλματα, κυρίως στις βαθμίδες κορυφής, και τρίτον αυτό που αποκαλεί η Oakley «ιδεολογία του γένους», δηλαδή ένα σύστημα αξιών που κατασκευάζει την πραγματικότητα σύμφωνα με το στερεότυπο του φύλου, εξετάζοντας τα αγόρια και όχι τα κορίτσια.

Έτσι λοιπόν, οι περισσότεροι θεωρητικοί παίρνουν τη διαφοροποίηση των φύλων σαν δεδομένη και δεν οδηγούνται σε μια ολοκληρωμένη ανάλυση.

Αυτοί οι θεωρητικοί, που εντοπίζουν την αιτία του εγκλήματος στο περιβάλλον της πόλης, στη δομή της κοινωνίας ή στη διαδικασία αλληλεπίδρασης μεταξύ του κοινού, της αστυνομίας, των δικαστηρίων και των δραστών, θα πρέπει να δείξουν γιατί αυτοί οι παράγοντες λειτουργούν πιο αποτελεσματικά στους άνδρες απ' ό,τι στις γυναίκες. Αυτό όμως που είναι το πιο αντιφατικό για όλες αυτές τις μελέτες είναι το πόσο λίγο εξετάζουν τις υποθέσεις γύρω από το φύλο πάνω στις οποίες στηρίζουν τη θεωρία τους.

Κάτω από αυτή την οπτική δεν ήταν δυνατόν να ερευνηθεί και να αναλυθεί το φαινόμενο της γυναικείας εγκληματικότητας. Έτσι το θεωρητικό αυτό κενό ήρθε να συμπληρώσει –ή μάλλον ν' αρχίσει να συμπληρώνει– η φεμινιστική εγκληματολογία.

Η δεκαετία του '60 και οι αρχές της δεκαετίας του '70 μας έδωσαν ένα κύμα φεμινισμού που απλώθηκε συγχρόνως στην Αμερική και την Ευρώπη. Αυτό το κύμα φεμινισμού έγινε αισθητό σε τομείς όπως η ιστορία, η φιλολογία αλλά και οι κοινωνικές επιστήμες. Ειδικότερα στις κοινωνικές επιστήμες, τρία κυρίως θέματα φαίνεται να κυριαρχούν: πρώτον, μια προσπάθεια κριτικής, από γυναίκες πλέον, που προβάλλει έρευνες που αναφέρονται στις γυναίκες, δεύτερον μια μεθοδολογική επεξεργασία απαλλαγμένη από σεξουαλι-

27. Oakley, Αναφέρεται στη Heidensohn F., *ό.π.*

κές προκαταλήψεις, και τέλος μια φεμινιστική προσέγγιση που θα φανεί χρήσιμη στο γυναικείο κίνημα.

Η φεμινιστική εγκληματολογία ξεκίνησε περισσότερο σαν μια κριτική της παραδοσιακής «ανδρικής» εγκληματολογίας. Η κριτική αυτή είχε σαν κύρια σημεία της, πρώτον ότι οι γυναίκες υπήρξαν για πολύ στο περιθώριο των ερευνών, και δεύτερον ότι οι έρευνες για τη γυναικεία εγκληματικότητα έγιναν με μεθόδους περιορισμένες και πολλές φορές παραπλανητικές.

Η πρώτη προσέγγιση στο χώρο της εγκληματολογίας έγινε με ένα άρθρο της Klein[28] που δημοσιεύτηκε το 1973 για πρώτη φορά. Η Klein μελέτησε πρώιμες και όψιμες έρευνες των ίδιων συγγραφέων αλλά και οπαδών τους και σημείωσε τη συνέχεια που υπάρχει στη γραφή τους. Όπως γράφει και η ίδια[29], «οι συγγραφείς αντιπροσωπεύουν μια συγκεκριμένη παράδοση. Είναι σημαντικό λοιπόν να κατανοήσουμε ότι οι κοινές αντιλήψεις των συγγραφέων αποτελούν το υπόστρωμα για την ανάπτυξη των θεωριών τους... Οι εργασίες του Lombroso έχουν εδώ και πολύ καιρό κατακριθεί, αλλά αξίζει να τις μελετάμε διότι μεταγενέστεροι συγγραφείς στηρίζονται στις ίδιες σεξουαλικές ιδεολογίες με υπονοούμενες υποθέσεις γύρω από τη φυσιολογία και την ψυχολογία της γυναίκας, που όμως στον Lombroso είναι σαφείς».

Έτσι, για την Klein, όλοι αυτοί οι συγγραφείς έκαναν δύο σημαντικά λάθη: Πρώτον, θεώρησαν δεδομένη μια παγκόσμια πολιτισμική, ταξική και ιστορική φύση χωρίς την παρουσία της γυναίκας σ' αυτή, και δεύτερον απέδωσαν την αιτιολογία της εγκληματικότητας των γυναικών σε σεξουαλικούς παράγοντες, χωρίς να λάβουν υπόψη τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Πρέπει λοιπόν, καταλήγει η Klein, να ξεκινήσει μια φεμινιστική έρευνα πάνω στη γυναικεία εγκληματικότητα που θα αναγνωρίσει και θα κατανοήσει τις υποθέσεις πάνω στις οποίες στηρίχτηκαν οι παραδοσιακοί συγγραφείς, και θα τις εγκαταλείψει.

Όμως η πρώτη τεκμηριωμένη και εκτεταμένη φεμινιστική ανάλυση για τη γυναικεία εγκληματικότητα έγινε από την Smart[30] το 1977, που χρησιμοποίησε πλέον εμφανώς στο εξώφυλλο του βιβλίου της τον τίτλο «φεμινιστική κριτική». Όπως και η Klein, διαπίστωσε ένα γενικό κενό στο πεδίο της γυναίκας σε σχέση με το έγκλημα και έλλειψη κριτικής ανάλυσης γύρω από τα σεξουαλικά στερεότυπα της γυναίκας. Η Smart επισήμανε πως οι παραδοσιακοί συγγραφείς προκάλεσαν πολλές και μακροχρόνιες επιρροές στους μεταγενέστερους συγγραφείς, όχι μόνο ως προς την κατανόηση της γυναικείας εγκληματικότητας, αλλά και ως προς τη μεταχείριση των παραβατικών γυ-

28. Klein D., *ό.π.*
29. *Ό.π.*, σ. 5.
30. Smart C., *ό.π.*, (σημ. 4).

ναικών. Σαν παράδειγμα φέρνει τον Lombroso και τον Pollak αντίστοιχα· ο δεύτερος μάλιστα συνέβαλε στην εκτροπή της μελέτης της γυναικείας εγκληματικότητας χρησιμοποιώντας κριτήρια ψυχολογίας και φυσιολογίας αντί στρουκτουραλισμού.

Κατέληξε υποστηρίζοντας πως μια φεμινιστική κριτική και μια νέα κατεύθυνση στη μελέτη της γυναικείας εγκληματικότητας είναι απαραίτητα στοιχεία για την αποκατάσταση του ερευνώμενου θέματος. Επισήμανε όμως και δύο σημεία μεγάλης σημασίας για την εξέλιξη της φεμινιστικής κριτικής: Πρώτον, τον κίνδυνο του γκέτο, δηλαδή την πιθανότητα να παραμείνει ο χώρος της εγκληματολογίας ασυγκίνητος από τη φεμινιστική κριτική, αν η γυναικεία εγκληματικότητα αποτελέσει χώρο διακριτέο από τον υπόλοιπο εγκληματολογικό κορμό και έτσι περιθωριοποιηθεί, και δεύτερον τον κίνδυνο να δημιουργηθεί «πανικός» με την προβολή ενός νέου κοινωνικού προβλήματος.

Το πρόσφατο βιβλίο της Leonard[31] προχωρεί τη φεμινιστική κριτική στο σύγχρονο θεωρητικό χώρο, εντάσσοντας τη γυναικεία εγκληματικότητα μέσα στις θεωρίες της ανομίας, ετικέτας, διαφορικής συναναστροφής, υποκουλτούρας και κριτικής εγκληματολογίας. Η έρευνα αυτή της Leonard την οδήγησε στο συμπέρασμα ότι αφενός μ' αυτό τον τρόπο διαφωτίζεται ο χώρος της γυναίκας σε σχέση με το έγκλημα, αφετέρου όμως δεν μπορεί να γίνει πλήρης εφαρμογή αυτών των θεωριών στις γυναίκες (π.χ. η θεωρία της υποκουλτούρας των ανήλικων παραβατών ταιριάζει μόνο σε αγόρια παραβάτες, σ. 138). Έτσι η Leonard καταλήγει πως η χρησιμότητα της φεμινιστικής κριτικής μπορεί μόνο να φανεί μέσα από μια στρουκτουραλιστική ανάλυση.

Η φεμινιστική όμως κριτική συνδέθηκε και μ' ένα άλλο επιπλέον πρόβλημα, που αποδόθηκε στην αύξηση της εγκληματικότητας των γυναικών. Υποστήριζαν δηλαδή ορισμένοι συγγραφείς, όπως ο Bishop (1931)[32] κι ο Pollak (1950)[33], ότι η απελευθέρωση των γυναικών είναι η κύρια αιτία της αύξησης της γυναικείας εγκληματικότητας. Εφόσον, έλεγαν, οι γυναίκες δεν πρόκειται ποτέ να εξισωθούν με τους άνδρες, η βελτίωση των δικαιωμάτων τους μόνο αγωνίες τους προσφέρει και την αίσθηση του ανικανοποίητου, που τις οδηγεί τελικά στην εγκληματική δράση. Το ίδιο υποστηρίζει και η Adler[34] το 1975 στο βιβλίο της *Sisters in Crime*, όπου βλέπει την άνοδο ενός νέου εγκληματία, της γυναίκας. Τα επιχειρήματά της είναι: α) ότι οι γυναίκες

31. *Ό.π.*, (σημ. 8).
32. Bishop C., *Women and Crime*, London, Chatto and Windus 1931.
33. *Ό.π.*, (σημ. 6).
34. Adler F., *Sisters in Crime: The Rise of the New Female Criminal*, New York, Mc Graw Hill 1975.

έχουν απελευθερωθεί πάρα πολύ στις Η.Π.Α. και στη Δ. Ευρώπη· β) ότι η απελευθέρωση αυτή τις οδηγεί σε ανδρικού τύπου εμπειρίες, συμπεριλαμβανομένου και του εγκλήματος, και γ) ότι η σχέση των δύο προηγούμενων συλλογισμών επαληθεύεται από το αυξανόμενο κύμα των καταγραφόμενων γυναικείων εγκλημάτων.

Η έντονη κριτική των παραπάνω απόψεων ήταν καθολική από τους φεμινιστές συγγραφείς άνδρες και γυναίκες και κυρίως τη Smart και τη Leonard, οι οποίες κατέδειξαν το ανακριβές της ερμηνείας των στατιστικών δεδομένων —της Adler κυρίως— που φαίνεται να στηρίζονται κατά κύριο λόγο σε διηγήσεις αστυνομικών και δικαστικών υπαλλήλων. Ο Steffensmeier[35] υποστηρίζει πως ο νέος κοινωνικός εχθρός, η γυναίκα εγκληματίας, είναι περισσότερο μια κοινωνική επινόηση παρά μια πραγματικότητα και ο ισχυρισμός ότι υπάρχει σχέση μεταξύ γυναικείας εγκληματικότητας και γυναικείας απελευθέρωσης είναι πραγματικά αστήρικτος. Οι γυναίκες εξακολουθούν να είναι μη βίαιοι παραβάτες, ελαφρών ποινικών αδικημάτων. Η Chesney-Lind[36] όμως εκφράζει μια άλλη άποψη που νομίζει πως κρύβεται πίσω από τον πανικό για τη νέα επιθετική γυναίκα: «Όπως και στο κλασικό παράδειγμα επικρατούσε η άποψη πως αποκλειστικά υπεύθυνη για τα αδικήματα σε βάρος της ήταν σχεδόν πάντα το θύμα γυναίκα, έτσι και τώρα η εφεύρεση της απελευθερωμένης γυναίκας εγκληματία φέρνει σε αντίθεση τη γυναίκα εγκληματία με το γυναικείο κίνημα. Αυτό εξυπηρετεί ένα διπλό στόχο: Πρώτον, εμφανίζει τη σκοτεινή πλευρά του κινήματος για την απελευθέρωση της γυναίκας και δεύτερον, αποπροσανατολίζει την έρευνα από το επίκεντρο του προβλήματος που εστιάζεται στο ποινικό δικαιικό σύστημα»[37].

*

Η φεμινιστική εγκληματολογία ξεκίνησε σαν αντίδραση σ' έναν παλαιό, καθιερωμένο ανδρικό σοβινισμό στον ακαδημαϊκό χώρο. Οι γυναίκες ήταν είτε απούσες στους παραδοσιακούς εγκληματολόγους, είτε παρούσες αλλά μόνο ως πόρνες, περιθωριακά άτομα ή συμπτωματικοί αριθμοί. Ακόμη, η συζήτηση για τις γυναίκες γινόταν πάντα κάτω από απόλυτα σεξουαλικά στερεότυπα. Η φεμινιστική εγκληματολογία πέτυχε απόλυτα να αναπτύξει μια κριτική που πολύ δύσκολα όμως αφομοιώθηκε στο χώρο της εγκληματολογίας. Ό-

35. Steffensmeier D., «Crime and the Contemporary Woman: an Analysis of Changing Levels of Female Property Crime, 1960-75», *Social Forces* (December 1978), 57, 566-584.

36. Chesney - Lind M., «Judicial Enforcement of the Female Sex Role», *Issues in Criminology* (Fall 1980), 8, 51-69.

37. *Ό.π.*, σ. 15.

πως λέει και η Heidensohn[38], πρέπει να βγούμε τελείως έξω από τα όρια των εγκληματολογικών θεωριών και να ζητήσουμε μοντέλα από άλλες πηγές για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τη γυναίκα και το έγκλημα κάτω από μια φεμινιστική προσέγγιση.

Εγώ θα έλεγα πως το θέμα της γυναικείας εγκληματικότητας δεν είναι αγνοημένο και καμουφλαρισμένο μόνο από την εγκληματολογία· έχει ήδη παραμεριστεί και διαστραφεί από το ίδιο το δίκαιο, τη νομοθεσία, τη δικαστική ψυχολογία, την ψυχιατρική, την ποινή και τον ποινικό μηχανισμό όπου όλα δουλεύουν για τον τεμαχισμό και την εκτροπή της κατεύθυνσης της γυναικείας εγκληματικότητας, σε βαθμό που να μην είναι δυνατή η αναγνώρισή της από την εγκληματολογία, επιστήμη ήδη εμπλεγμένη σ' αυτή τη διαδικασία. Οι παραπάνω συλλογισμοί παραπέμπουν όμως σε μια άλλη μελέτη, αυτή της ανάλυσης του δικαίου, ώστε να φανούν οι συνέπειες που παράγουν το δίκαιο και οι οργανισμοί που ενυπάρχουν σ' αυτό πάνω στη διοργάνωση της διαφοροποίησης των φύλων.

38. *Ό.π.*, (σημ. 17), σ. 162.